

KİTAP TANITIMI

Philippe Batifoulier vd. (2018), *Hepsi Aynı Şeyi Söyleyecekse Bu Kadar Çok İktisatçıya Ne Gerek Var: Çoksesli Bir İktisat İçin Manifesto* (Çev. Çınla Akdere), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 96. ISBN 978-975-05-2541-4.

İktisadın insan-madde ve insan-insan ilişkisine açılan iki temel boyutu bulunmaktadır. İnsan-madde ilişkisi, daha somut/fizikî niteliğiyle bireyin içinde soluklandığı tarihten, siyasetten, toplumdaki, ahlâkî ve dinî değer yargılarından veya daha geniş anlamda kültürden soyutlanarak (*ahistoric, apolitic, asocial, amoral, acultural*) ele alındığı mekanik bir durumu yansıtmaktadır. Bu çizgide iktisadın açıklamaya dayalı (*explanatory*) bir yaklaşımı esas aldığı, böylelikle “pozitif” ve “evrensel” bir konuma erişip “bilim” olma hedefi ve iddiası güttüğünü söylemek mümkündür. Diğer taraftan iktisat, insan-insan ilişkisi çerçevesinde bireyi reel hayatta tüm cihetleriyle kuşatan tarih, siyaset, toplum, din ve kültür gibi farklı unsurların tesiri altında kalan ve bizâtihi söz konusu düzlemlere etkide bulunan bir varlık olarak ele almaktadır. Bu hâliyle iktisadın genelde anlamaya dayalı (*verstehen*) yöntemi esas aldığı ve “izafî” çizgide kurumsal araştırmalara açık olduğunu ileri sürmek mümkündür. Kısacası ilkinde iktisat teorileri esaslı araştırma yürütülürken, diğerinde ise politik iktisada, iktisat tarihine ve iktisat sosyolojisine kapı aralanmaktadır.

Bununla birlikte bahis konusu ayrımı kesin ve net çizgilerle yapabilmek pek kolay değildir. Bir başka deyişle, insan-madde ilişkisi ile insan-insan ilişkisi ve bu ilişkilerin kapsadığı araştırma sahasını fiilen birbirinden ayırtmak zordur. İnsan faktörünün girift ve belirsizliğe açık yönlerine rağmen, kâğıt üstünde araştırma yapmayı ve buradan hata payı ve eksiklikleriyle beraber bulgular elde etmeyi kolaylaştırabilmek için bu tarz bir hudut çizgisi çekme çabalarının da bulunduğu gerçeğini yadsımıyoruz. Bu sebeple insan-madde ilişkisinde iktisat teorilerinin açıklayıcı bir yaklaşım çerçevesinde matematik, istatistik ve ekonometri yardımıyla kurgulanıp sinandığı, böylelikle evrensel normlara ulaşılmaya çalışıldığı uzunca süredir bilinen bir husustur. Bu bağlamda anaakım iktisat teorilerinin öne çıktığı ve

iktisat tahsilinde dünya genelinde müfredatın söz konusu çizgiye göre uyarlandığı malumdur. İktisadın büründüğü bu *formalist* hâlin, bazı eleştiriler dışında, genel kabul gördüğü söylenebilir. Buna karşın aynı kabulü insan-insan ilişkisini yansıtan iktisat tarihi ve iktisat sosyolojisi gibi disiplinler için ileri sürmek güçtür. Nitekim iktisat müfredatında iktisat tarihi, iktisat sosyoloji, iktisat felsefesi, iktisadi düşünceler tarihi, heterodoks iktisat, politik iktisat ve iktisat metodolojisi gibi derslere pek yer verilmediği, verildiği yerlerde ise pek azının “zorunlu” genelinin ise “seçmeli” olarak yer aldığını belirtmek mümkündür. Hâlbuki bir iktisat öğrencisinin ve öğretim elemanının “eleştirel aklı” işlevsel kılabilmesi için, bu alanın ikramı olan disiplinlerarası ve çokdisiplinli bakış açısından temel düzeyde de olsa istifade etmesi gerekmektedir.

İşte bu noktada ele alacağımız “*Hepsi Aynı Şeyi Söyleyecekse Bu Kadar Çok İktisatçıya Ne Gerek Var: Çoksesli Bir İktisat İçin Manifesto*” adlı eser, iktisat tahsilinde söz konusu eksikliğin bir dışavurumu olarak tebarüz etmektedir. Keza ilgili eser, Fransa özelinde olsa dahi; iktisat tarihi, iktisat sosyolojisi, iktisat felsefesi ve heterodoks iktisat gibi alanlarda akademik terfi ve hatta akademik saygınlık elde edebilmek için, ulusal ve uluslararası düzeyde ne tür güçlüklerle karşılaşıldığı noktasındaki tespitleriyle dikkat çekmektedir. Manifesto (2015); Philippe Batifoulier, Bernard Chavance, Olivier Faverau, Sophie Jallais, Agnès Labrousse, Thomas Lamarche, André Orléan ve Bruno Tinel tarafından kaleme alınmıştır (s. 26).

ODTÜ İktisat bölümü öğretim üyesi *Çınla Akdere*’nin Fransızcadan Türkçeye tercüme ettiği bu eserde, “Eyüp Özveren ve Çınla Akdere”nin kaleme aldığı kapsamlı bir “takdim” yazısı bulunmakta ve burada manifestonun Türkiye’de iktisat kürsülerine ve müfredatına yansıyan boyutları değerlendirilmektedir. Kitap; “Demokratik Bir Toplum, Çoksesli İktisadi Çözümlemelere Yaşamsal Bir Gereksinim Duyar”, “Gerekli Ama Engellenmiş Bir Reformun Günlüğü”, “Tartışmayı Açalım: İtirazlar ve Yanıtlar” ana başlıkları etrafında üç temel bölümden oluşmaktadır. Kitap tahlilinde, öncelikle eserde öne çıktığına kanaat getirdiğim noktalara yer vermeyi, akabinde bunların değerlendirmesini yaparak bazı katkılarda bulunmayı hedeflediğimi belirtmek isterim.

Evvelâ, Özveren ve Akdere’nin eserin “önsöz” (s. 7-26) kısmında işaret ettiği noktaların önem taşıdığını belirtmek gerekmektedir. Bu doğrultuda, iktisadın 1870’lerdeki marjinalist devrimin rehberliğinde neoklasik iktisat olarak isimlendirilen bir kimliğe bürünerek yoluna devam ettiği, diğer taraftan bu çizgiye alternatif olabilecek ve/veya eleştirel yaklaşarak tashih edecek yaklaşımların da belirdiğine dikkat çekmişlerdir. I. ve II. Dünya Savaşları arası dönem ile Büyük Buhran (1929)’ın, bu tartışmaların zenginleştiği ve iktisadın güç kazandığı çoğulcu bir sürece tekabül ettiği dile getirilmiştir (s. 7).

Bununla birlikte Anglosakson iktisat anlayışı, II. Dünya Savaşı ertesinde ABD elinde Avrupa'dan ABD'ye göçen seçkin iktisatçıların da tesiriyle farklı bir hüviyet almıştır. Formalist bir devrimle yoğun pozitivist/nicel yöntemlerin uygulandığı özel bir uzmanlık sahası hâline getirilen iktisada “evrensel” bir boyut kazandırılması arzulanmıştır. Özveren ve Akdere, bu hususu, ABD'nin kendi iktisat kuramını genelleştirmesi olarak nitelendirmiş ve bu doğrultuda iktisat ders kitaplarının bir araç olarak kullanıldığını vurgulamıştır (s. 8-9).

Bu bağlamda Özveren ve Akdere'nin “yanlış ama güçlü olmanın getirisi, doğru ama güçsüz olmanın ağır basıyordu” tespitinin altı çizilmesi ve tartışılması gerekmektedir. Anglo-Amerikan iktisadın dünya genelinde bu şekilde bir yaygınlık kazanmasına karşın Fransa, bir ölçüde kendine özgü geleneğini sürdürebilmiş bir örnek olarak takdim edilmiştir (s. 10). Fransa'da “Düzenleme Kuramı” (*la théorie de la régulation*) ve “Teamüller İktisadı” (*l'économie des conventions*) gibi uluslararası seviyede üne sâhip olan iki önemli heterodoks akımın mevcudiyeti (s. 34) bunun bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Fransa'da iktisat eğitimindeki söz konusu yapısal bozukluğa bir tepki mahiyetinde “*École Normale Supérieure*” öğrencileri tarafından 21 Haziran 2000'de *Le Monde* gazetesi vasıtasıyla bir bildiri yayınlanmış, bu tepki daha sonra “Post-Otistik İktisat” hareketine dönüşmüştür. R. Solow, James K. Galbraith, B. Caldwell, G. M. Hodgson, D. McCloskey, T. Lawson, M. Blaug ve S. Dow gibi ünlü iktisatçıların bu harekete katkıda buldukları belirtilmiştir (s. 11-12).

Manifestonun ortaya çıkış hikâyesi, eserin birinci bölümünden itibaren ele alınmıştır. Buna göre manifestonun, ana hatlarıyla, iktisat eğitiminde ve akademik yükseltme kriterlerinde reform talep edenler ile buna karşı olanlar arasında cereyan eden tartışmalar etrafında şekillendiğini söylemek mümkündür. Reformcuların tezlerinin çıkış noktası, Fransa özelinde iktisatta çoksesliliğin planlı bir biçimde tahribata uğratıldığı iddiasıdır. Bu bağlamda Fransa'da “profesörler” ve “doçentler” olarak iki temel kadro türünün bulunduğunu, bunlardan “profesör” kadrolarının karar alma, kadro belirleme, çalışma ekibi kurma, tez ve makale jürilerinde ve hakemliklerinde bulunma gibi pek çok imtiyazları olduğuna temas etmişlerdir. Profesörlük için heterodoks iktisatçılara ayrılan kadro oranının yıldan yıla eridiğini vurgulamışlardır. Diğer taraftan doçentlik kadrolarında ise profesörlerin sâhip olduğu hakların mevcut olmadığını veya olanların da tesirinin çok zayıf kaldığını belirtmişlerdir. Bu koşullar altında reformcular, “heterodoksiye” filizlenip serpileceği bir alan tanınmadığından yakınmaktadırlar (s. 37-38).

Öte yandan reformcular, Fransa'da başarılı ve seçkin bir iktisatçı olmanın veya bu şekilde itibar görmenin ölçütünün, “doçentlik ve profesörlük” atamalarında hangi dergilerde yayın yapıldığından geçtiğine dikkat çekmişlerdir. Bu beklentide fazla şaşırılacak bir şey olmadığını, fakat “seçkin dergi” olarak anaakım, dolayısıyla

da çoğunlukla İngilizce yayın yapılan ilk beşte yer alan dergilerin hedef gösterilmesini “çokseslilik, kalite, derinleşme” gibi hususları arka plana atarak tektipleşmeye yol açma noktasında eleştirmişlerdir. “Bugün iktisatçı olmak demek, işte bu amacından sapmış oyuna katılmak demektir” diyerek “bir yayının niteliği ile onu yayınlayan derginin niteliği arasındaki bağ oldukça değişkendir” (s. 45) karşı tezini savunmuşlardır. Dolayısıyla heterodoks çerçevede yayınlar yapan iktisatçıların “seçkin dergi olduğuna karar verilen dergilerde” yer alamayacağı açıktır. Bu kişilerin atanmamasında ise önlerine rasyonel gerekçe olarak bu dergilerde yayınları olmadığı ileri sürülecek, bu sâyede arka plandaki hâkim iktisat ve siyaset anlayışı perdelenmiş olacaktır (s. 46).

Reformcular, söz konusu anaakım seçkinlik anlayışından kurtulabilmek için Fransa’da “Ulusal Üniversiteler Konseyi” (*Conseil national des universités, CNU*) bünyesinde iktisat için geçerli tek bilimsel alan olan “Beşinci Bilimsel Alan” (İktisadi Bilimler)’dan farklı bir alan kurmaya çalışmışlar, bunun için bir reform programı geliştirmişlerdir (s. 47). Bu kapsamda “İktisat ve Toplum” adı altında, iktisadî konular üzerine çalışan ve çoksesliliği benimseyen herkesi kapsayacak yeni bir bilimsel alanın ihdasını teklif etmişlerdir. Bunun da dört yıllık bir deneme sürecine tâbi tutulmasını ve bu çerçevede bazı temel konular üzerinde tartışmalar yapılmasını teşvik etmeyi hedeflemişlerdir (s. 48).

Reformcu iktisatçılar, reform taleplerinin sâdece Fransızlara özgü olarak anlaşılmasını gerektiğine dikkat çekmişler, asıl amacın “neoklasik” anlayışa eleştirel bakış açısıyla yaklaşmak olduğunu vurgulamışlardır. “İktisadi Bilimler” alanı yerine “İktisat ve Toplum” alanını ikame etme ve/veya dayatma gibi bir düşüncenin bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda yeni bilimsel alan önerisi 4 Temmuz 2012 tarihli *Le Monde* gazetesinde yayınlanmıştır. Mezkûr bilimsel alana kurulur kurulmaz iştirak edeceğini bildiren 300 öğretim üyesi, bu çağrının mühim bir karşılık bulduğunu göstermektedir (s. 49).

Bu gayretlerin bir semeresi olarak *CNU* bünyesinde “Kurumlar, İktisat, Bölge ve Toplum” adlı yeni bir bilimsel alanın 11 Aralık 2014 itibarıyla kurulduğu haberi alınmış ve Ulusal Eğitim Bakanlığı ile 13 Ocak 2015 tarihi için sözleşmişlerdir. Fakat beklenen neticenin elde edilmesi, mühim sebeplerden ve tartışmalardan ötürü mümkün olmamıştır (s. 50). Öncelikle, 11 Aralık 2014 tarihli görüşme, reform talebine yönelik şiddetli tepkilerin günyüzüne çıkmasına yol açmıştır. Bu bağlamda 4 Ocak 2015’te *Le Figaro* gazetesinde reform karşıtlarının duruşlarını yansıtan ve İktisadi Bilimler alanının başkanı ile bazı üniversite dekanlarının açıklamalarını biraraya getiren bir yazı, gazeteci “Marie-Estelle Pech” kalemiyle yayınlanmıştır (s. 50-51). İlgili yazıda bir rektörün ifadesiyle “Bakanın solcular tarafından kafaya alındığı” belirtilmiştir (s. 51).

Öte yandan, söz konusu manifestonun (2015) ortaya çıkışında, Nobel İktisat Ödülü (2014) sâhibi Jean Tirole'ün Aralık 2014'te Fransa'da dönemin yükseköğrenim ve araştırmadan sorumlu Devlet Sekreteri Geneviève Fioraso'ya yazdığı bir mektubun da etkili olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu mektup vasıtasıyla Tirole'ün, kazandığı Nobel ödülünün verdiği ağırlığı, iktisat alanında çalışan ve yüzlerce akademisyen tarafından desteklenen bir reformu engellemek olarak nitelenebilecek bir maksadın tahakkuku için kullandığı dile getirilmiştir. Hâlbuki söz konusu reformun, egemen iktisadî düşünce ile aynı fikirde olmayanların üniversite bünyesinde kendilerini ifade edebilecekleri bir alanın tesisini hedeflediği ileri sürülmüştür. Neticede Tirole, mezkûr reform talebinin tatbikata geçmesini önlemede başarılı olmuştur (s. 27).

Reform talebine tepki gösteren iktisatçılardan bazılarının savunusu dikkat çekici bulunmuştur. Buna göre, reform talebinde bulunan iktisatçıların sırf epistemolojik farklılıklarından ötürü en iyi akademik dergilere başvurmadıkları ve bu nedenle kariyerlerinde ilerleyemedikleri varsayımının tartışmaya açık olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda farklı duruşlarına rağmen Amartya Sen, Joseph Stiglitz, Thomas Piketty ve Jean-Paul Fitoussi gibi heterodoks çizgide de değerlendirilebilecek isimleri örnek göstererek, reformcuların varsayımlarının sıhhatli olmadığını vurgulamışlardır. Buna karşın reformcular, bu tarz bir savunuyu inandırıcı ve tatmin edici bulmamışlar, heterodoks iktisadın muhtelif türleri bulunduğunu, bazılarının ortodoks iktisat ile örtüşen ve onu zenginleştiren bir özelliğe de sâhip olduğunu, J. Stiglitz örneği üzerinden izah etmişlerdir (s. 52).

Reformcular, Michel Aglietta ve Robert Boyer gibi hâlihazırda profesör olan heterodoks iktisatçıları örnek vererek “seçkin kabul edilen dergilerde” yayın yapmayan bu ünlü iktisatçıların, güncel kriterler kapsamında profesör olamayacaklarını ve bunun Fransız akademiası için kayıp olacağını tasavvur etmenin dahi üzücü olduğunu ifade etmişlerdir. Buradan hareketle, heterodoks çizgide bilimsel mesaide bulunmayı amaç edinen genç iktisatçılar için mevcut kriterlerin engel teşkil ettiğini savunmuşlardır (s. 53).

Bu doğrultuda yeni bilimsel alanın (İktisat ve Toplum) tesisine muhalif olanların ileri sürdüğü “on argümana” karşın, reform yanlılarının savunduğu görüşlerin “on karşı tez” kapsamında dile getirildiği görülmektedir (s. 56). Tablo 1, söz konusu fikrî tartışmanın (tezlerin) özet görünümünü vermektedir:

Tablo 1
Yeni Bir Bilimsel Alanın Kurulması Hususunda Farklı İki Yaklaşım

+	Reform Karşıtları	Reform Yanlıları
1	Sadece tek bir iktisat gereklidir, çünkü iktisat bilimi yapmanın sadece tek bir yolu vardır.	Disipliner tekel yıkıcıdır; yaklaşımların çöksesliliği iktisatta bilimsel ilerleme kaydetmek için yaşamsaldır.
2	Beşinci Bilimsel Alan'da iktisat zaten çökseslidir.	Anaakımın hoş gördüğü tek çökseslilik, kendi hegemonyasını sorgulamayan çöksesliliklerdir.
3	Heterodokslar çalışmalarının meslektaşları tarafından değerlendirilmesini istemiyor, dolayısıyla disiplinin ortak gereklerine boyun eğmiyorlar.	Çalışmaların meslektaşlar tarafından değerlendirilmesi bütün bilimsel topluluklar için elzemdir; bizim karşı çıkarak protesto ettiğimiz şey, keyfi değerlendirme normlarının egemenliği altına girmektir.
4	Yeni bilimsel alan, sözde iktisattan başka bir şey olmayacaktır.	"İktisat ve Toplum" bilimsel alanı, meslek ahlakına ve bilimsel düzeye dair titizliğin yaygınlaşmasına hizmet edecektir.
5	CNU içinde yeni bir bilimsel alan kurmak, "bilgilerin göreceli olduğunu savunan gericiliği" teşvik etmek demektir.	İktisatta sadece gerçek bir çökseslilik gericiliğe karşı aydınlığı güvence altına alabilir.
6	İktisat pozitif bir bilimdir.	İktisat sosyal bir bilimdir.
7	Heterodoks iktisatçılar matematik kullanımına karşılar; onlar sözel bir iktisat istiyorlar.	Matematik bizim için kullanışlı bir araçtır; fakat kendinde bir amaç değildir.
8	Agregasyon sınavında herkesin hak ettiğini alacağı etkin bir eleme yapılır.	Agregasyon sınav sistemi etkisiz, kayırmacılığı ön plana koyan, adaletsiz bir sistem, her türlü çöksesliliği yok eden bir makinedir.
9	Agregasyonu kaldırmak yeterli; yeni bir bilimsel alan oluşturmaya gerek yok.	Bu sınavı kaldırmak iktisat biliminde hissedilen çökseslilik eksikliğini gidermeye yetmeyecektir.
10	Kamu güçleri bilimsel akımlar arasında geçen tartışmalara karışmamalıdır.	İktisat alanında, üniversitedeki demokrasinin kurumsal koşullarını oluşturmak kamu güçlerinin görevidir.

Kaynak: (s. 57-80'den istifade edilerek oluşturulmuştur).

Reform yanlıları, reform karşıtlarının anaakım iktisadın farklı disiplinlere açık olması ve çoğulculuğu içerisinde barındırması gibi tezlerini ikna edici bulmamışlardır. Onlara göre anaakım iktisat, sosyoloji ve psikoloji gibi diğer sosyal bilim dallarından yardım alsa bile, kuramın “katı çekirdeğini” bozmadan sâdece yardımcı hipotezlerin tartışılmasına müsaade etmektedir (s. 61). Aynı şekilde anaakım iktisadın kendini çoksesliliği savunuyormuş gibi göstermeye çalışırken kullandığı stratejilerden birisi de “eleştirileri” kendi bünyesinde eritebilmesidir. Bu bağlamda Herbert Simon, George Akerlof, Amartya Sen ve Elinor Ostrom gibi Nobel İktisat ödüllü isimler örnek verilmiştir. Bu zevatın eleştirileri esasında “sarsıcı” olmaktan uzak olup kapsama alanı dardır (s. 61-62). Bunun dışında iktisat-matematik bağlantısında kurgulanan modellerin, kurgulayan kişilerin tercihlerinin bağlı olduğu kuramın fikirlerine dayandığını ileri sürmüşlerdir. Buna göre her kuram kendine özgü modeller üreteceğinden, matematik kullanımının kuramsal düşünceden önce değil, sonra geleceğine dikkat çekmişlerdir. Fakat matematiğin zamanla bir araç olma vasfından çıkarak amacın kendisi hâline geldiği vurgulanmıştır (s. 74).

Kitapta (manifestoda) öne çıkan noktaları bu şekilde özetledikten sonra, kendi bakış açımızla kitabın değerlendirmesini yaparak esere bazı noktalarda katkılarda bulunmaya çalışacağız:

Öncelikle, reform yanlılarının iktisadın diğer sosyal bilim dallarından ayırıştırılarak öğretilmesi noktasındaki eleştirilerinin, genel anlamda isabetli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim iktisadın asosyal, apolitik, ahistorik ve amoral bir karaktere büründürülerek akademisyenlere ve öğrencilere sunulması oldukça eksik ve kusurlu yaklaşım olacaktır. Bu birikimle yetişen bir iktisatçı da ilgilendiği herhangi bir iktisadî meseleyi derinlemesine kuşatabilme kabiliyetinden mahrum kalacaktır. Bununla birlikte Batı’da birçok seçkin üniversitede “Felsefe, Siyaset Bilimi ve İktisat” (*Philosophy, Politics and Economics, PPE*) bölümlerinin henüz lisans seviyesinde dahi bulunduğu gözden ırak tutulmamalıdır. Bunların ders içeriklerinin ne ölçüde anaakım iktisatla örtüştüğü ayrı bir tartışma konusudur. Herhâlde bu hususta da farklı dünya görüşlerinin ve/veya ideolojilerin yaklaşım çerçevesi tartışmanın boyutunu tayin edecektir. Ayrıca *PPE* gibi bölümlerin ülkemiz yükseköğrenim programlarında eksikliği de üzerinde düşünölmeye değer bir konudur.

Özveren ve Akdere’nin kaleme aldığı önsözde, “Post Otistik İktisat” hareketine Fransa dışından iştirak eden iktisatçılar (s. 12’de), ilgili alana katkı bağlamında örnek gösterilmiştir. Solow, Caldwell ve McCloskey vd. iktisatçıların gerçekte iktisat öğreniminde Anglo-Amerikan egemenliğine ne ölçüde tepki gösterdiği tartışmaya açıktır ve tepkinin kapsamının değerlendirilmeye muhtaç olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu noktada anaakım iktisadın öne çıkan

özelliklerinden birisinin farklı yaklaşımları kendi bünyesinde eritebilmesi ve içselleştirebilmesi olduğu, bunda da bir ölçüde başarı gösterdiği dikkatli gözlerden kaçmayacaktır.

Fransa’da reform yanlılarının çabalarından hareketle şu noktanın da sorgulanmasına ihtiyaç bulunmaktadır: Anglosakson ülkeler bir kenara bırakılırsa, sosyal bilimler alanında yükselen tepkilerin dünya ölçeğinde hegemonya yarışında kendi millî duruşlarını, bir başka deyişle devletlerinin gücünü tahkim etme arzularından da kaynaklanma ihtimâlini göz ardı etmemek gerekir. Nitekim Fransa, İtalya, Almanya, Rusya, Çin ve Japonya gibi ülkelerde tesiri az ya da çok oluşan bu tarz tepkiler, söz konusu millî ve kültürel refleksin bir yansıması olarak da ortaya çıkabilmektedir. Hâl böyle iken Türk aydınlarına şu soruyu sormak da kaçınılmaz bir vecibedir: Fransa gibi ülkelerde “izafilik” anlayışı çerçevesinde bu tarz tepkiler oluşabiliyorken; Türk sosyal bilimcileri/iktisatçıları kendi tarihi, edebiyatı, felsefi birikimi ve dinî inançları, kısacası kültürel koşullarını modern iktisat bilimiyle ele alabilecek, mukayesesini ve/veya terkihini yapabilecek bir müktesebata sahip mi? Böyle bir kaygısı var mı? Söz konusu aydın tipinin oluşumunu besleyebilecek bir kurumsal yapı (eğitim/öğretim sistemi gibi) mevcut mu? Bu sorulara ilk adımda tatmin edici cevaplar verebilmek pek kolay olmasa gerekir.

Öte yandan Tablo 1’de özetlenen karşı tezlerden reform karşıtlarının argümanları bazı noktalarda kabul edilebilir olmakla birlikte, reform yanlılarını çoğunlukla tatmin edemediği anlaşılmaktadır. Bu noktada reformcuların sırf iktisat anlayışları ile değil, dünya görüşlerinin de farklılığı nedeniyle böylesi bir tepkide bulunduğu sezilmektedir. Fransa’da hâkim olan iktisat ve siyaset (geniş anlamda dünya görüşü de denilebilir!) anlayışını sarsarak veya nüfuzunu kırarak kendi konumlarını pekiştirmeyi arzulamaktadırlar. Bunun sâdece heterodoks iktisada alan oluşturmak kaygısıyla olmadığı, Fransa’nın iç siyasetindeki tartışmalardan ve mücadelelerden bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır.

Reform yanlılarının “seçkin dergi” olarak nitelendirilen dergilerde yayın yapılması noktasındaki eleştirilerinde haklılık payı bulunduğu söylenebilir. Şöyle ki, anaakım iktisat kapsamında yer alan ilgili dergilerin heterodoks yaklaşımlara sıcak yaklaşmayacağı kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda akademisyenleri bu dergilerde yayın yapmaya sevk etmek, akademisyenlerin asıl tezlerini ve dünya görüşlerini bir müddet ertelemeye ve gizlemeye, yâni bir bakıma “takıyye”ye zemin hazırlayarak kişilerin iç çelişkilerinin şiddetlenmesine, belki de bir tür “kişilik paradoksuna” neden olabilmektedir. Esasında anti-tezlerin mevcudiyetinin, peşine adam toplayarak silahlı propagandaya, teröre, şiddete ve toplumsal anarşiye dönüşmediği müddetçe makul karşılanması gerekir. Fakat uygulamada bu husus, farklı ideolojilerin uluslararası ve ulusal faktörlerin de tetiklemesiyle ülke içerisindeki “müesses nizami” sarsmaya yönelmesi neticesinde “hassas” bir durum

arz etmektedir. Fransa’da zaman zaman alevlenen siyasi iklim de aslında bu hassas dengenin zorlanması kaynaklandığı izlenimini uyandırmaktadır.

Fransa özelinde beliren reform taleplerinin gerekçelerinin, Türkiye için ne ölçüde geçerli olduğu noktasına da kısaca temas edilmesinde fayda bulunmaktadır. Öncelikle Türkiye’de de anaakım iktisat kapsamında iktisat eğitimi verildiğini söylemek mümkündür. Bu kapsamın dışına çıkmaya yardımcı olabilecek derslerin ise müfredatta sınırlı sayıda bulunduğu belirtilebilir. Diğer taraftan akademik terfi konusunda Fransa’daki gibi seçkin (anaakım) dergilerde yayın yapma zorunluluğunun genel anlamda bulunmadığı ifade edilebilir.

Marksizm, Alman Tarihçi Okul, Kurumsal İktisat, İktisat Sosyoloji ve İslâm İktisadı gibi heterodoks çizgide akademik çalışmalar yürüten iktisatçıların doçentlik ve profesörlük kadrolarına atanmalarında büyük ölçüde bir sorun yoktur. Burada hassas noktanın akademik ve siyasî mesailerin birbirine karıştırılmamasından geçtiği anlaşılmaktadır. Bunların dışında jürilerde (dergi, tez, doçentlik vs.) bulunan isimlerin, sağ veya sol akımların mutaassıp bir çehresi olması ve siyasetle de içli dışlı olmasının az da olsa tesirini göz ardı etmemek gerekmektedir. Diğer yandan Türkiye’de doçentlik başvurularında bilim alanı olarak “iktisadi düşünce” ve “iktisat tarihi” alanlarının genel olarak tatmin edici ve kapsayıcı bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte, üniversitelerin atama ve yükseltme kriterlerinde ilgili alanlardan fen bilimleri performansı beklenilmesi ve proje beklentileri gibi hususların pek hakkaniyetli bir tutum olmadığı açıktır. İktisadî düşünce alanında çalışan bir Türk iktisatçının Marx, Hayek, Veblen ve Keynes gibi isimleri Almanya, Avusturya, İngiltere ve ABD gibi ülkelerin önde gelen akademik dergilerine “farklı bir şekilde nasıl takdim edeceği” hususuna cevap vermenin pek kolay olmadığı aşikârdır. Ampirik bir içerikten yoksun bu tür çalışmaların seçkin dergi olmanın göstergesi olarak kabul gören “SSCI” kapsamındaki dergilerde yayınlanması da bazı zorluklar barındırmaktadır. Kısacası hem temel alanlarda hem de bilimsel alanlarda akademisyenlerden benzer içerik ve skor beklentisinin âdil olmadığını vurgulamak gerekir.

Sözlerimi noktalarken tahlilini yaptığım bu eserin bir “manifesto” olduğunu, dolayısıyla reform yanlılarının ve muhaliflerinin görüşlerini tafsilatıyla ele alan bir araştırma kitabı olmadığını belirtmek gerekmektedir. Manifestoyu kaleme alanların iradî veya gayriiradî dünya görüşlerini yansıttığı da bir gerçektir. Bununla birlikte, Fransa özelinde neoklasik iktisat eğitimine ve akademik egemenliğine bir tepki olarak beliren söz konusu girişimin “farklı seslerden” haberdar olma anlamında kıymetli olduğunu, ayrıca Fransız siyasî düşüncesi ve sosyal bilimler çizgisine yönelik araştırma yürütenler için de “tamamlayıcı ve yardımcı” bir kaynak olarak önem taşıdığını ifade etmek mümkündür. Bilhassa ülkemiz iktisadî düşünce literatüründe yakın zamanlarda çoğunlukla anaakım ve İngilizce kaleme alınan

eserlerin baskınlığı düşünöldüğünde, ınla Akdere'nin Fransızcadan dilimize tercüme ettiği bu eserin kıymeti bir derece daha artacaktır.

Mehmet Diaslan

Karadeniz Teknik Üniversitesi

İktisat Bölümü

E-mail: mehmetdincaslan@ktu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8549-2627.